

**You have downloaded a document from
RE-BUŚ
repository of the University of Silesia in Katowice**

Title: W poszukiwaniu boskiej charyzmy w polityce dynastycznej cesarza Maksymina Traka (235-238)

Author: Agata A. Kluczek

Citation style: Kluczek Agata A. (2005). W poszukiwaniu boskiej charyzmy w polityce dynastycznej cesarza Maksymina Traka (235-238). W: R. Sajkowski (red.), "Religia i polityka w świecie antycznym" (S. 230-246). Ostróda : Muzeum w Ostródzie

Uznanie autorstwa - Użycie niekomercyjne - Bez utworów zależnych Polska - Licencja ta zezwala na rozpowszechnianie, przedstawianie i wykonywanie utworu jedynie w celach niekomercyjnych oraz pod warunkiem zachowania go w oryginalnej postaci (nie tworzenia utworów zależnych).

UNIWERSYTET ŚLĄSKI
W KATOWICACH

Biblioteka
Uniwersytetu Śląskiego

Ministerstwo Nauki
i Szkolnictwa Wyższego

Agata A. Kluczek (Katowice)

W poszukiwaniu boskiej charyzmy w polityce dynastycznej cesarza Maksymina Traka (235–238)

W roku 235 zamordowany został cesarz Sewer Aleksander. „Żołnierze (...) bardzo boleli nad jego śmiercią (...). Naród rzymski zaś i cały senat wraz ze wszystkimi mieszkańcami prowincji nigdy żadnej wiadomości nie przyjął z większym smutkiem i boleścią, zwłaszcza że surowość i prostactwo następcy Aleksandra, Maksymina, który był przede wszystkim żołnierzem (...), zdawały się zapowiadać na przyszłość nieuniknione nieszczęścia” – pisał w życiorysie ostatniego Sewera, zawartym w zbiorze „Historia Augusta”, jego biograf, konkludując: „najlepszy cesarz został zamordowany (...) wbrew prawom ludzkim i boskim”¹.

We fragmencie tym starożytny autor dopuścił się przesady, oceniając w tak pochlebny sposób Sewera Aleksandra i opisując ogromny a powszechny żal po jego śmierci, niemniej zawarł w nim również uwagi sygnalizujące trudności, przed jakimś stanął i z którymi musiał się zmierzyć kolejny cesarz – bynajmniej nie taki prostactki – Maksymin Trak (235–238).

Określając ideologię władzy imperialnej dla okresu trzech pierwszych wieków Cesarstwa Rzymskiego, Jean-Pierre Martin stwierdził, że jej podstaw dopatrywać się należy w trzech zasadach. Były to kolejno wyodrębnione przezeń: odwoływanie się do wzoru stworzonego przez Augusta – prawdziwego fundatora Imperium, ujmowanie władzy cesarskiej jako ciągłej i mocno opartej na tradycji oraz przekonanie, że warunkiem niezbędnym jej sprawowania jest consensus wyrażony przez *senatus milesque et populus*. Zasady te pozostawiały pewną swobodę dla rozwinięcia ich i wypełnienia szczegółowymi treściami przez konkretnych władców. Znajdowało się tu miejsce dla

¹ HA, *V. Sev. Al.* 63, 2 i 6. Tłum. H. Szelest, *Historycy Cesarstwa Rzymskiego. Żywoty cesarzy od Hadriana do Numeriana*, Warszawa 1966. Zob. też ocenę Sewera Aleksandra, Herod. VI 9, 8; VII 1, 1. Por. J. Straub, *Zum Bericht der Historia Augusta über das Ende des Severus Alexander*, [w:] *Nonner Historia-Augusta-Colloquium 1977/78*, (1980), s. 233–253; C. Bertrand-Dagenbach, *Alexandre Sévère et l'Histoire Auguste*, Coll. Latomus 208, Bruxelles 1990. O niechęci starożytnych autorów wobec Maksymina Traka i elementach jego negatywnego portretu w ich tekstach zob. T. Kotula, *Barbarzyńcy i dworanie. Rzym a barbarzyńcy w dworskiej literaturze późnorzymskiej*, Kraków 2004, s. 55–57; J. Burian, *Maximinus Thrax. Sein Bild bei Herodian und der Historia Augusta*, *Philologus* 132, 1988, s. 240–244.

cesarskich *virtutes*, którymi były przede wszystkim *victoria*, *providentia* i *libertas*. Realizując je, cesarze wykonywali wolę bogów rządzących światem rzymskim i gwarantujących wieczne trwanie Rzymu².

Tymczasem w 235 r. zgładzony został ostatni przedstawiciel dynastii, którą już od wielu lat opromieniała boska charyzma. Źródło swoje miała ona w boskości członków rodu – zmarłych a konsekrowanych – oraz w boskości władców poprzedniej dynastii Antoninów, od której wywodzili Sewerowie swoje korzenie. Ideologiczną podporą ich rządów była też *providentia deorum*, z hasłem tym łączyło się bogactwo treści, wśród nich boska protekcja oraz charyzma władców wyrażająca się w ich *virtutes* i wiodąca do wiktorii, szczęścia i pomyślności Rzymu³. Zabójstwo dokonane na Sewerze Aleksandrze było więc wydarzeniem niezwyklej wagi i mogło być brzemienne w skutki. Śmierć ostatniego przedstawiciela *gens Septimia-Aurelia* oznaczająca przerwanie łańcucha, którego ognia stanowili ubóstwieni zmarli i aktualni władcy protegowani przez bogów oraz obdarzenie purpurą cesarską „żołnierza” Maksymina Traka powodowały, że uzasadnione mogły być obawy o przyszłość Imperium. Kim bowiem bez szkody dla szczęścia Rzymu można było zastąpić zabitego przez żołnierzy cesarza, którego wola bogów desygnowała do władania i którego wspierali oni swą potęgą⁴. Społeczeństwo pozostało przecież to samo, co przedtem i miało niezmiennione oczekiwania wyrażające się w przekonaniu, iż władza cesarska nie może ulec przerwaniu i musi zyskać kontynuację oraz że świetna przyszłość państwa związana jest z pomyślnością imperatora, a zapewnić je może opatrność boska. Propaganda Maksymina Traka musiała sprostać tym nadziejom. By mógł on myśleć o solidnej pozycji i silnych rządach, powinien przedstawić się jako atrakcyjny, skuteczny i – jak poprzednik – popierany przez bogów przywódca Imperium Rzymskiego.

W propagandzie Maksymina Traka można było wykorzystać wszystkie wypracowane wcześniej pomysły, które służyły jego poprzednikom do wyrażenia rzeczywi-

² J.-P. Martin, *Le pouvoir impérial romain: sa spécificité idéologique*, [w:] *L'idéologie du pouvoir monarchique dans l'Antiquité. Actes de la société des Professeurs d'Histoire Ancienne tenu à Lyon et Vienne les 26–28 juin 1989*, Paris br., s. 77–89. Różne aspekty ideologii cesarskiej omawiają też np. J. Béranger, *Recherches sur l'aspect idéologique du Principat*, Bâle 1953; A. Kunisz, *La propagande de l'idéologie monarchique sur les monnaies romaines du Ier siècle de n. è.*, [w:] *Actes du colloque international sur l'idéologie monarchique dans l'Antiquité. Cracovie-Mogilany, du 23 au 26 octobre 1977*, ed. J. Wolski, Warszawa-Kraków 1980, s. 135–141; idem, *Tradycje republikańskie a odzwierciedlenie nowej rzeczywistości w mennictwie epoki Augusta*, [w:] *2500-lecie powstania Republiki Rzymskiej. Studium historyczne*, red. A. Kunisz, Katowice 1995, s. 124–152; H. Kloft, *Aspekte des Prinzipatsideologie im frühen Prinzipat*, Gymnasium 91, 1984, s. 306–326; E. Wistrand, *Felicitas Imperatoria*, Göteborg 1987.

³ Por. np. T. Kotula, *Ideologia dynastyczna w pięćdziesięciolecie 235–284*, [w:] *Studia z dziejów starożytnego Rzymu*, red. A. Kunisz, Katowice 1988, s. 65–72; J.-P. Martin, *Providentia deorum. Recherches sur certains aspects religieux du pouvoir impérial romain*, Rome 1982, s. 376–420; D. Baharal, *Victory of Propaganda. The dynastic aspect of the Imperial propaganda of the Severi: the literary and archaeological evidence AD 193–235*, Oxford 1996, s. 20–42, 52–66. Znaczenie filiacji do rodu „boskich” określił M. Hammond, *Imperial Elements in the Formula of the Roman Emperors during the First Two a Half Centuries of the Empire*, MAAR 25, 1957, s. 55–58.

⁴ Podobne pytanie zadano w odniesieniu do sytuacji po śmierci Karakalli, zob. J.-P. Martin, *Providentia*, s. 405.

stych lub domniemanych, nadnaturalnych lub nadludzkich ich właściwości składających się na charyzmę. Jej cechą immanentną – w rozumieniu starożytnych – był boski rodowód i boska również natura. To bogowie zsyłali na swego wybrańca dar w postaci rozlicznych cnót, oni także otaczali go opieką, wspierając go swymi mocami. Szczególnym dowodem tak pojmowanej ich łaski mogły być osiągnięta pozycja i władza polityczna. Ten, który je zyskał, swoje charyzmatyczne właściwości udowadniał heroicznymi wyczynami, zwycięstwami i innymi sukcesami, takimi jak pomyślność rządzących i rozkwit państwa⁵.

Propaganda Maksymina Traka nie wzbudzała dużego zainteresowania historyków. W literaturze przedmiotu rozpatrywano ją tylko w ramach prac poświęconych szerszym przedziałom czasowym⁶. Wydaje się jednak, że z powodów wyżej przedstawionych zasługuje ona na odrębne omówienie. Podstawowym źródłem dla tych rozważań pozostają, wobec niedostatku innych współczesnych dokumentów, monety i medaliony, przekazujące swoimi treściami zasadnicze punkty ideologii Maksymina Traka⁷. Badania tego materiału źródłowego, przeprowadzone przez Michaela Alrama, pozwoliły ustalić sekwencję i chronologię cesarskich emisji lat 235–238⁸. Ich wyniki są podstawą dla niniejszych rozważań nad propagandą cesarza rozumianą jako zasadniczy element jego polityki dynastycznej. Analiza treści prezentowanych na monetach pozwoli też, być może, uzupełnić i zweryfikować obraz podstaw ideologicznych rządów tego władcy wyłaniający się ze źródeł literackich. Wśród tych pierwszorzędne znaczenie ma relacja Herodiana, jednak niewiele w niej jest wzmianek o przedsięwzięciach cesarza w dziedzinie propagandy⁹, chociaż te o konkretnych działaniach w sferze polityki dynastycznej są bardziej obfite. Pewne dane przynosi także biografia cesarska zamieszczona w zbiorze „Historia Augusta”, ale jest to przekaz, którego rzetelność

⁵ Por. M. Weber, *Szkice z socjologii religii*, Warszawa 1984, przypisy s. 134 i s. 144; L. Morawiecki, *Władza charyzmatyczna w Rzymie u schyłku republiki (lata 44–27 p. n. e.)*, Rzeszów 1989, s. 15, 33–38. Zob. też J.R. Fears, *The Cult of Virtues and Roman Imperial Ideology*, ANRW II, 17.1, 1981, s. 827–948.

⁶ H. Thierfelder, *Die Römische Reichspolitik von Septimius Severus bis zum Senatskaisertum (193–238 n. Chr.) im Spiegel der Münzen*, Wissenschaftliche Zeitschrift der Karl-Marx-Universität Leipzig 1956/1957, Gesellschafts- und Sprachwissenschaftliche Reihe, Heft 3, s. 282–283; W. Kaczanowicz, *Aspekty ideologiczne w rzymskim mennictwie lat 235–284 n. e.*, Katowice 1988, s. 19–22.

⁷ O propagandowym znaczeniu monet rzymskich i ich wykorzystywaniu w badaniach zob. np. A. Kunisz, *Rola źródeł numizmatycznych w badaniach nad ideologią i propagandą w państwie rzymskim*, [w:] *Rzym antyczny. Polityka i pieniądz*, t. 1, red. A. Kunisz, Katowice 1993, s. 54–67; L. Morawiecki, *Propagandowe aspekty mennictwa starożytnego*, *Wiadomości Numizmatyczne* 24, 1980, s. 1–21; R.D. Weigel, *Roman Coins: an Iconographical Approach*, *Annali dell'Istituto Italiano di Numismatica* 42, 1995, s. 241–253, tu szersza literatura.

⁸ M. Alram, który opracował wydawnictwo MKM, wyróżnił sześć emisji, pierwsza trwała od połowy III do IV 235 r., druga – od IV (?) do końca 235 r., trzecia – od I I do późnego lata 236 r. (tę emisję podzielił na dwie części, pierwszą z nich datował na okres od I I do lata 236 r., drugą na późne lato 236 r.), czwarta – od jesieni do końca 236 r., piąta – od I I do końca 237 r., szósta – od I I do III/IV (?) 238 r. Zob. też starsze opracowania monet Maksymina Traka i członków jego rodziny – K. Pink, *Der Aufbau der römischen Münzprägung in der Kaiserzeit. III. Von Alexander Severus bis Philippus*, *Numismatische Zeitschrift* 28, 1935, s. 19–22; RIC IV/2: *Macrinus to Pupienus*, s. 129–157.

⁹ Np. Herod. VI 8, 7–8; VII 2, 8.

i wiarygodność wielokrotnie podawano w wątpliwość¹⁰, zawarte w nim informacje traktować więc trzeba z dużą ostrożnością.

Dzieje rządów Maksymina Traka wypełnionych walką – niemal ustawicznie przebywał on w newralgicznych rejonach Imperium, biorąc udział w niekończących się wojnach z barbarzyńcami¹¹ – wpływały zapewne na dobór tematów w jego propagandzie lansowanej na monetach. Także „obce” pochodzenie cesarza, niskie wykształcenie i kariera wybitnie wojskowa¹² ograniczały być może w pewnym stopniu jego zainteresowanie tą sferą. Można przypuszczać, że jako prosty człowiek, nie znający niuansów polityki, nie doceniał możliwości tkwiących w tym narzędziu sprawowania władzy i oddziaływania na opinię publiczną. Niemniej należy sądzić, że musiało być grono osób odpowiedzialne za politykę propagandową, do którego obowiązków należało lansowanie w społeczeństwie rzymskim przekonującego i atrakcyjnego wizerunku cesarza oraz jego programu. Powinno ono dołożyć starań, by sprostać sformułowanym wyżej wyzwaniom. Zdają się to potwierdzać treści na monetach emitowanych w imieniu Maksymina Traka.

Krótką analiza hasła i wyobrażeń propagowanych na jego emisjach monetarnych przywiodła już do pierwszorzędного wniosku, że przesiąknięte były odwołaniami militarnymi, sporadycznie tylko przypominano nimi inne tematy¹³. Warto te treści rozważyć w kontekście prowadzonej przez cesarza polityki dynastycznej i określić, czy próbował tworzyć mit własnej osoby i członków swojej rodziny i czy dążył do otoczenia ich taką boską charyzmą, jaka wcześniej opromieniała ród Sewerów.

¹⁰ Por. np. L. Homo, *Les documents de l'Histoire Auguste et leur valeur historique*, Revue Historique 151, 1926, s. 161–198; 152, 1927, s. 1–31; E. Hohl, *Über die Glaubwürdigkeit der Historia Augusta*, Berlin 1953. O zbiorze por. ostatnio A.R. Birley, *The Historia Augusta and Pagan Historiography*, [w:] *Greek and Roman Historiography in Late Antiquity, Fourth to Sixth Century A.D.*, ed. G. Marasco, Leiden-Boston 2003, s. 127–149, tu dalsza, obszerna, literatura.

¹¹ Szerzej omawiają jego rzady G.M. Bersanetti, *Studi sull'imperatore Massimino il Trace*, Roma 1940; X. Lorient, *Les premières années de la grande crise du IIIe siècle: De l'avènement de Maximin le Thrace (235) à la mort de Gordien III (244)*, ANRW II, 2, 1975, s. 659–688. Chronologię rządów precyzują M. Peachin, *P. Oxy. VI 912 and the Accession of Maximinus Thrax*, ZPE 59, 1985, s. 75–78; idem, *Roman Imperial Titulature and Chronology, A. D. 235–284*, Amsterdam 1990, s. 26; H. Halfmann, *Itinera principum. Geschichte und Typologie der Kaiserreisen im Römischen Reich*, Stuttgart 1986, s. 233; D. Kienast, *Römische Kaisertabelle: Grundzüge einer römischen Kaiserchronologie*, Darmstadt 1990, s. 177–178.

¹² Zob. Herod. VI 8; VII 1, 2; Sexti Aurelii Victoris Liber de Caesaribus, ed. F. Pichlmayr, Lipsiae 1911, 25, 1; Eutr. IX 1; HA, V. Maxim. 1, 5–7; 2, 8; 9, 1, 6; Eusebius Werke, *Die Chronik des Hieronymus*, ed. R. Helm, Berlin 1956, CCLIII Olymp. I; Oros. VII 19, 1; Zosime, *Histoire nouvelle*, t. I, Texte établi et traduit par F. Paschoud, Paris 2000, I 13, 3; Iord., *Rom.* 280; Iord., *Get.* XV 83; Magni Aurelii Cassiodori Senatoris Chronica, ed. Th. Mommsen, Berolini 1893, XXI 931; Joannis Zonarae Epitome Historiarum, ed. L. Dindorf, Lipsiae 1870, XII 15. Por. R. Syme, *Emperors and Biography*, Oxford 1971, s. 185–190; A. Chastagnol, *Vie des deux Maximes. Introduction*, [w:] *Histoire Auguste. Les empereurs romains des IIe et IIIe siècles*, traduction et commentaire par A. Chastagnol, ed. R. Laffont, Paris 1994, s. 641–644; J. Rodriguez Gonzales, *Las carreras militares de los emperadores romanos antes de acceder al trono, 2: La anarquía militar y el siglo IV (235–395)*, Hispania Antiqua 20, 1996, s. 368–370. Dzięki tym swoim cechom Maksymin Trak doskonale mieści się w epoce, którą inauguruje jego rzady, zob. np. charakterystyka cesarzy okresu kryzysu III w. – Aurel. Vict. 24, 7–11.

¹³ Zob. W. Kaczanowicz, *Aspekty*, s. 19–22.

Maksymian Trak w krwawy sposób, gwałtownie i radykalnie, odciął się od czasów i polityki Sewera Aleksandra¹⁴. Nie starał się również wykazać kontynuacji rządów władców rzymskich, którą zapewniłby mu akt filiacji do rodu Sewerów, jak też zrezygnował z wykorzystania w swej propagandzie wzorców dostarczonych mu przez przebogatą ideologicznie propagandę poprzedników¹⁵. W żaden sposób nie chciał znaleźć się w kręgu tej rodziny i związanej z nią tradycji. Warto jednak zwrócić uwagę na tytułaturę cesarską, która adaptowana została na awersach jego emisji monetarnych. Przyjęła ona pierwotnie postać IMP MAXIMINVS PIVS AVG, potem zaś MAXIMINVS PIVS AVG GERM¹⁶. W obu jej formach charakterystyczne było opuszczenie określenia *caesar*, a posłużenie się przydomkiem *pius*. Robert A. G. Carson wyraził pogląd, by widzieć w tych praktykach z jednej strony odżegnanie się od tradycji seweriańskiej, z drugiej – chęć zbliżenia się do Antoninów¹⁷. Poszukiwania charyzmatu dla Maksymiana Traka skupiałyby się zatem wokół mitu narosłego wokół tej dynastii i jej panowania. Jest to wszak nader mglisty ślad takich ewentualnych starań.

O innych zamierzeniach w tym zakresie przekonywać może analiza treści rewersów monet, składających się na regularne emisje, i okolicznościowych medalionów cesarza. Pierwsza emisja z mennicy rzymskiej, wyodrębniona przez M. Alrama, składała się z pięciu typów monetarnych wydzielonych na podstawie hasła umieszczonych na rewersach: VOTIS DECENNALIBVS¹⁸, LIBERALITAS AVG(VSTI)¹⁹, INDVLGENTIA AVG²⁰, AEQVITAS AVG²¹, MARTI PACIFERO²². Przedstawione na nich warianty ikonograficzne należały do stereotypowych, tradycyjnych wyobrażeń, jakimi od dawna posługiwano się w mennictwie imperialnym dla zilustrowania stosownych legend, ubogacone zostały jedynie rysunki towarzyszące napisowi głoszącemu cesarską *liberalitas*.

¹⁴ Zob. np. Herod. VI 9, 4; VII 1, 3–4; 3, 1–4; HA, *V. Maxim.* 9; Zos. I 13, 2. Por. X. Lorient, *Les premières années*, s. 671, 729; A. Chastagnol, *Le sénat romain à l'époque impériale. Recherches sur la composition de l'Assemblée et le statut de ses membres*, Paris 1992, s. 202–205. Symptomatyczne było działanie wobec osoby Sewera Aleksandra, którego objęło *damnatio memoriae*, por. HA, *Sev. Al.* 63, 3; G. M. Bersanetti, *Studi*, s. 18, przypis 3; A. Lippold, *Der Kaiser Maximinus Thrax und der römische Senat (Interpretationen zur Vita der Maximini Duo)*, [w:] A. Lippold, *Die Historia Augusta. Eine Sammlung römischer Kaiserbiographien aus der Zeit Konstantins*, Stuttgart 1998, s. 106.

¹⁵ Por. H. Mattingly, E.A. Sydenham, C.H.V. Sutherland, *Maximinus I*, [w:] RIC IV/2, s. 134–135; W. Kaczanowicz, *Aspekty*, s. 19–20.

¹⁶ Pierwsza forma opatrzyła emisje 1–3, druga emisje 4–6, zob. MKM, s. 33, 62–69. Por. inną tytułaturę cesarza w treściach inskrypcji i na monetach prowincjonalnych, M. Peachin, *Roman Imperial Titulature*, s. 107–143.

¹⁷ R.A.G. Carson, *Coins of the Roman Empire*, London-New York 1990, s. 76.

¹⁸ Denary, sesterce, dupondiusy i asy, MKM, nr 1–3/A; B; 1–5/A; B; 1–6/A; 1–7/A. Por. RIC IV/2 (Maximinus I), nr 17, 75–77.

¹⁹ Brązowe medaliony, aureusy, denary, sesterce, dupondiusy i asy, MKM, nr 4–1/B; 4–5/A; B; 5–3/B; 5–5/B; 5–6/A; 6–5/B; 7–5/B; 7–7/B; 41–11/B. Por. Gn. II, s. 86, nr 1, pl. 102, nr 4; RIC IV/2 (Maximinus I), nr 9–10, 48–50, 52–54, 111.

²⁰ Denary, sesterce, dupondiusy i asy, MKM, nr 2–3/B; 2–5/A; 2–7/A; B. Por. RIC IV/2 (Maximinus I), nr 8, 46–47.

²¹ Srebrne medaliony, MKM, nr 42–10/B. Por. Gn. I, s. 47, nr 2, pl. 23, nr 9; RIC IV/2 (Maximinus I), nr 7.

²² Kwinary, sesterce, dupondiusy i asy, MKM, nr 3–4/B; 3–5/A; B; 3–6/A; 3–7/A; B. Por. RIC IV/2 (Maximinus I), nr 11, 55–57.

Dla charakterystyki głównego zagadnienia rozważań ważne wydaje się wyciągnięcie z owej emisji przede wszystkim haseł VOTIS DECENNALIBVS i MARTI PACIFERO. Pierwszą z legend artykułowano perspektywy i nadzieje na przyszłość. Maksymin Trak jawiłby się jako niezbędny element tak pożądanej ciągłości władzy, wyrażający swą osobą związek przeszłości z przyszłością²³. Drugą z nich sygnalizowano, że jego rządy przebiegać będą pod opieką Marsa, popularnego boga wojennego oraz, w tym wypadku, także dawcy i gwaranta pokoju²⁴. Pozostałe legendy przywoływały skromny zespół cnót cesarskich.

Też o dużej propagandowej wadze tych nawiązań na monetach Maksymina Traka osłabia fakt, że tematy podejmowane w pierwszej emisji, z wyjątkiem *aequitas augusti*²⁵, nie pojawiły się więcej w jego mennictwie. Ponadto trwała ona krótko, zaledwie od połowy marca do kwietnia 235 r. Już kolejna, druga, emisja przyniosła rezygnację z tych haseł i motywów. Te uwagi nakazują pewną ostrożność przy określaniu treści niesionych przez tę pierwszą emisję jako manifestu ideologicznego cesarza. Ogłoszono nią jego inauguracyjny program, ale odcięto się odeń bardzo szybko. Wydaje się, że zadecydowały o tym okoliczności, w jakich objął on rządy. Maksymin Trak mianowicie, pozostający z dala od stolicy i zaprzątnięty sprawami wojskowymi, prawdopodobnie nie miał większego wpływu na dobór legend pierwszych monet emitowanych w Rzymie w jego imieniu, aczkolwiek wykorzystanie tematu *liberalitas augusti* pozostawało zapewne w związku z ówczesnymi jego działaniami wobec żołnierzy²⁶. Niemniej brakowało wówczas wykrystalizowanego programu politycznego, pod którym miałyby upływać pryncypat Maksymina Traka. Treści monet pierwszej emisji ukazują enigmatycznie zarysowaną wizję rządów i sprawiają wrażenie dosyć przypadkowo dobranych z wielu możliwych do wykorzystania haseł.

Inny był propagandowy wydźwięk legend i ikonografii na monetach kolejnych emisji. Do zasadniczego zestawu napisów należały: FIDES MILITVM²⁷, PAX AVGVSTI²⁸, SALVS AVGVSTI²⁹, PROVIDENTIA AVGVSTI³⁰ oraz VICTORIA AVGVSTI³¹.

²³ Por. A. Chastagnol, *Les inscriptions des monuments inaugurés lors des fêtes impériales*, MEFRA 100, 1988, s. 13.

²⁴ O ideach łączonych z bogiem Marsem por. np. G. Wissowa, *Religion und Kultus der Römer*, München 1912, s. 141–149; V.J. Rosivach, *Mars, the Lustral God*, Latomus 42, 1983, s. 509; M. Jaczynowska, *Religie świata rzymskiego*, Warszawa 1987, s. 28–29, 115; T. Zieliński, *Religia Cesarstwa Rzymskiego*, Toruń 1999, s. 113–116.

²⁵ MKM, nr 42–10/B, 46–10 (emisje 2–6). Por. Gn. I, s. 47, nr 1–2, pl. 23, nr 8–9; RIC IV/2 (Maximinus I), nr 7, 18.

²⁶ Por. W. Kaczanowicz, *Aspekty*, s. 20–21.

²⁷ MKM, nr 9–3/A; B; C; 9–4/B; 9–5/A; B; C; 9–6/A; C; 9–7/A; B; 21–3; 21–5; 21–6; 21–7. Por. RIC IV/2 (Maximinus I), nr 7A, 18A; 43–45; 78–80.

²⁸ MKM, nr 10–1/A; B; C; 10–3/A; B; C; 10–4; 10–5/A; B; C; 10–6/A; B; C; 10–7/A; B; C; 22–3; 22–4; 22–5; 22–6; 22–7. Por. RIC IV/2 (Maximinus I), nr 12, 19, 58–60, 81–83.

²⁹ MKM, nr 12–1/A; B; C; 12–3/A; B; C; 12–4; 12–5/A; B; C; 12–6/A; B; C; 12–7/B; C; 24–3; 24–4; 24–5; 24–6; 24–7; 31–5. Por. RIC IV/2 (Maximinus I), nr 14, 21, 64–66, 85–87.

³⁰ MKM, nr 11–1/B; 11–3/A; B; C; 11–4/B; 11–5/A; B; 11–6/B; C; 11–7/A; B; 23–1; 23–3; 23–5. Por. RIC IV/2 (Maximinus I), nr 13, 20, 61–63, 84.

³¹ MKM, nr 13–1/B; C; 13–3/A; B; C; 13–5/A; B; C; 13–6/A; B; C; 13–7/A; B; C; 25–3; 25–5. Por. RIC IV/2 (Maximinus I), nr 16, 22, 67–69, 88.

Powtarzały się one na monetach Maksymina Traka od drugiej do szóstej emisji aż do wiosny 238 r., czyli do końca jego rządów, jedynie typ *victoria augusti* przestał się ukazywać poczynawszy od roku 237. Wszystkie używane były na monetach rozmaitych nominałów: aureusach, denarach, kwinarach, sestercach, dupondiusach i asach.

Zauważyć można wojskowe i wojenne nawiązania, które miały służyć ugruntowaniu propagandowego wizerunku Maksymina Traka jako żołnierza, wodza i zwycięskiego imperatora. Związki cesarza ze sferą militarną zauważono też, ukazując go – na rewersach serii monetarnych ogłaszających jego kolejne konsulatory, władzę trybunską i inne godności – w stroju wojskowym, z włócznią w rękę, w otoczeniu sztandarów³². Owa preponderancja aluzji militarnych w propagandzie Maksymina Traka powoduje, że wśród cnót cesarskich, które przywołano na jego emisjach, na plan pierwszy wysuwa się *victoria augusti*. Monety z takim napisem cechuje uboga strona ikonograficzna rewersów, powielano na nich jedno wyobrażenie bogini Zwycięstwa z wieniec i palmą w dłoniach. To sprawia, że *victoria augusti* traci wiele ze swego przebogatego znaczenia³³. Pozostaje symbolem sukcesów osiągniętych przez cesarza w zmaganiach z wrogami państwa rzymskiego, ale nie wyraża tak ściśle, jak jest to potencjalnie możliwe, związku jego osoby ze sferą boską oraz boskiego wsparcia dla niego i całego Imperium.

Inne cesarskie cnoty, które przywołano na tych emisjach – *pax augusti* i *salus augusti* – głosiły skromny, ale bardzo ważny program pomyślności państwa rzymskiego i jego mieszkańców, jak można się domyślać, pod rządami Maksymina Traka.

Ostatnią z głoszonych *virtutes* była *providentia augusti*. Ta cesarska cnota pozwalała głosić szczególne zdolności władcy obdarzonego umiejętnością przewidywania i, dzięki tej, możliwością podejmowania działań zabezpieczających świetną przyszłość Imperium. Była jednym z aspektów *providentia deorum* scedowanej na wybrańca bogów³⁴. Tej ostatniej idei, która wyrażała protekcję, jaką bogowie otaczali władcę, i która manifestowała w dosłowny sposób boską charyzmę jego osoby, zabrakło w ogóle w propagandzie Maksymina Traka. W niej charakterystyczne bowiem było eksponowanie na planie pierwszym roli człowieka i jego naturalnych przymiotów. Może dlatego, iż cesarz osobiście bardzo praktycznie i przyziemnie pojmował źródła swej mocy i inspiracji swych działań.

Podpór ideologicznych władzy Maksymina Traka należy szukać więc nie w kurteli boskiej, ale przede wszystkim w zdolnościach, możliwościach i samodzielnym

³² MKM, nr 8–1; 8–3/A; B; 8–4/B; 8–5/A; 15–5/B; 16–3/B; C; 16–5/B; 16–6/C; 16–7/B; 20–3; 20–6; 20–7; 28–3; 28–4; 28–5; 28–6; 28–7; 29–3; 29–5; 29–6; 29–7; 30–5. Por. RIC IV/2 (Maximinus I), nr 1, 3–6, 24, 30–32, 35–42; J.-Cl. Thiry, *Un denier de Maximin le Thrace trouvé à Liège*, Cercle d'études numismatiques Bulletin 34, 1997, s. 19–20.

³³ Por. o jej znaczeniu ideologicznym J. Gagé, *La théologie de la Victoire impériale*, Revue Historique 171, 1933, s. 1–43; G.Ch. Picard, *Les trophées romains. Contribution à l'histoire de la religion et de l'art triomphal de Rome*, Paris 1957, passim.

³⁴ Znaczenie i rozwój pojęcia omawiają A.D. Nock, *A diis electa: a chapter in the religious history of the third century*, Harvard Theological Review 23, 1930, s. 266–267; J.-P. Martin, *Providentia*; R.T. Scott, *Providentia aug.*, Historia 31, 1982, s. 436–459. O znaczeniu idei *providentia* w propagandzie imperialnej, także w kontekście żywej w III w. myśli dynastycznej zob. J.-P. Martin, *La Providence, sa représentation et sa place dans la „crise” du IIIe siècle*, [w:] *Images et représentations du pouvoir et de l'ordre social dans l'Antiquité*, ed. M. Molin, Paris 2001, s. 73–80.

wysiłku cesarza, a jego przekonanie o nich było – jeśli wierzyć źródłom³⁵ – niemałe. O takim praktycznym i racjonalnym podejściu Maksymina Traka informuje pośrednio wzmianka o zarządzonym przez niego rozdawnictwie po 150 denarów dla każdego mieszkańca Rzymu³⁶, donatywy dał też żołnierzom w 235 r. na początku swoich rządów i później w 238 r. w czasie *bellum Aquileiense*³⁷. Nie była to jednak próba zyskania *consensus omnium* i urzeczywistnienia jednej z podstawowych dotąd zasad ideologii cesarskiej, ale pragmatyzm panującego, zdającego sobie sprawę z nieuniknionej niechęci lub nawet wrogości do niego części społeczeństwa przywiązanej do tradycji seweriańskiej i utożsamiającej się z tym, co głęboko rzymskie. Środki, które podjął, miały zmienić te nastroje na jego korzyść.

W małym stopniu lansowanie w propagandzie cesarskiej Maksymina Traka wspomnianych *virtutes augusti* mogło zaowocować opromienieniem jego osoby boską charyzmą. Ich boski rodowód i istota, ugruntowane w przekonaniu Rzymian, bynajmniej tu nie wystarczyły. By wzmocnić i uwypuklić ich rolę w charyzmacie władcy, należało podjąć dodatkowe inicjatywy propagandowe.

Moment zwrotny w działaniach dynastycznych i w propagandzie Maksymina Traka przypadł na rok 236. Wtedy, w lecie, zakończony został pierwszy etap zmagania cesarza z barbarzyńcami. Ich wyniki ugruntowały mu sławę dobrego żołnierza i przyniosły uznanie jego odwadze i męstwu³⁸. Sądzić można, że zyskana chwila wytchnienia pozwoliła cesarzowi zająć się istotnymi dla niego zagadnieniami związanymi z trwałością jego władzy i w tej płaszczyźnie planami na przyszłość. Wtedy skonkretyzowały się i zostały urzeczywistnione zamiary dynastyczne cesarza, a jego władza nabierała odąd stopniowo nowego – pogłębionego – ideologicznego uzasadnienia.

Polityka dynastyczna Maksymina Traka skoncentrowała się przede wszystkim wokół osoby jego syna Maksymusa. Cesarz nadał mu tytuły *caesar* i *princeps iuventutis*³⁹. Oznaczało to desygnację sukcesora władzy imperialnej w sposób często stosowany w przeszłości, bliskiego wzorca w tym względzie mogły dostarczać działania Septymiusza Sewera wobec Gety i Karakalli, których sukcesywnie wynosił on do rangi cesarów, a potem współrządców⁴⁰. Niewykluczone, że i w planach Maksymina Traka

³⁵ Por. np. HA, *V. Maxim.* 9, 2–3: „tak bardzo bowiem ufiał w swoją siłę, jak gdyby nie można było go zabić. (...) uważał siebie niemal za nieśmiertelnego z powodu swoich zalet i silnej budowy ciała” (tłum. H. Szelest).

³⁶ Chronographus anni CCCLIII, ed. Th. Mommsen, Berolini 1892, s. 147, w. 26. Zwrócił na to uwagę W. Kaczanowicz, *Aspekty*, s. 21, przypis 13.

³⁷ Herod. VI 8, 8; HA, *V. Max. et Balb.* 12, 8. Por. J.-P. Callu, *La politique monétaire des empereurs romains de 238 à 311*, Paris 1969, s. 296, przypis 4; X. Lioriot, *Les premières années*, s. 674.

³⁸ Por. Herod. VII 2, 8; Eutr. IX 1; HA, *V. Maxim.* 13, 1; Iord., *Rom.* 281.

³⁹ *Dies Caesaris* Maksymusa przypadł na okres między 7 I a 16 V 236 r., por. X. Lioriot, *La date du P. Reinach 91 et le dies Caesaris de Maxime*, ZPE 11, 1973, s. 147–155; P.J. Sijpesteijn, *Imperator Caesar Maximinus and Maximus Caesar*, ZPE 68, 1987, s. 135–138; A.A. Kluczek, *Polityka dynastyczna w Cesarstwie Rzymskim w latach 235–284*, Katowice 2000, s. 25–30, tu zestawienie źródeł. Por. też G.M. Bersanetti, *Studi*, s. 52–53; P.J. Sijpesteijn, *More Remarks on Some Imperial Titles in the Papyri II*, ZPE 54, 1984, s. 75–76; MKM, s. 27–29; M. Peachin, *Roman Imperial Titulature*, s. 27.

⁴⁰ Zob. np. M. Hammond, *The Transmission of the Imperial Powers of the Roman Emperors from the Death of Nero in 68 A. D. to that of Alexander Severus in A. D. 235*, MAAR 24, 1956, s. 61–133; B. Parsi, *Désignation et l'investiture de l'empereur romain (Ier et IIe siècles après J.-C.)*, Paris 1963.

pojawił się zamysł wywyższenia syna do godności augusta⁴¹, niemniej nie został zrealizowany i aż do końca swego życia w 238 r. Maksymus pozostał cezarem.

Wyniesienie Maksymusa w 236 r. było pierwszym krokiem Maksymina Traka, wiodącym do założenia dynastii. Cesarz podjął w celu jej umocnienia wiele starań. W odczycaniu szczegółów tych działań zdani jesteśmy na domysły, wzmianek o nich dostarcza bowiem głównie „Historia Augusta”.

Źródło to informuje, że Maksymus był młodzieńcem o niepospolitej urodzie, o wielkich przymiotach ducha, starannie wykształconym, wzbudzał uznanie Karakalli i Sewera Aleksandra⁴². Ta pozytywna charakterystyka cesarza jest tym bardziej uderzająca, że różni się od negatywnej opinii przedstawionej w „Historia Augusta” o jego ojcu. Adolf Lippold, przedstawiając rolę Maksymusa w planach dynastycznych Maksymina Traka, powątpiewa, czy mogła być ona wytworem fantazji autora zbioru, wydaje się raczej, że wzmianki te i ich wydźwięk przemawiają za istnieniem przekazu o trudach i staraniach budowania dynastii, w których osoba cesarza miała niepoślednie miejsce. Wbrew tradycji o niejako wrodzonej obcości Maksymina Traka wobec rzymskiej spuścizny i o jego wrogości wobec ówczesnych arystokratów, cesarz dążyłby do zbliżenia z nimi. Propaganda na rzecz Maksymusa mogła być w tym wielce pomocna. Dlatego cesarz polecił też uformować oficjalny portret dziedzica na wzór klasyczny, co miało podkreślać „legalność” praw Maksymusa do władzy. Cesarz „barbarzyńca” i „syn rozbójnika” nie mógł tu wykorzystać swoich atutów, miał jednak syna, jego zdaniem w pełni godnego purpury, który mógł być łącznikiem między jego rodem a konserwatywnymi zwolennikami rzymskiej tradycji⁴³.

⁴¹ Wzmiankę – jedyną – o takim awansie przekazuje HA, *V. Maxim.* 29, 6. Por. H. Mattingly, E. A. Sydenham, C.H.V. Sutherland, *Maximinus I*, s. 137. Często natomiast w dokumentach nazywano Maksymusa terminami zaczerpniętymi z formuły tytulatury cesarskiej, *augustus, imperator*, nie przybrała ona jednak pełnego kształtu, por. wykaz źródeł, A.A. Kluczek, *Polityka*, s. 28–29. Owe praktyki traktować należy – podobnie jak w wypadku innych cesarzy III w. – jako akt szczególnego hołdu dla Maksymusa i chęć dodania mu splendoru, por. O.Th. Schulz, *Von Prinzipat zum Dominat, das Wesen des römischen Kaisertums des dritten Jahrhunderts*, Paderborn 1919, s. 246; E. Kornemann, *Doppelprinzipat und Reichsteilung im Imperium Romanum*, Leipzig-Berlin 1930, s. 98; E. Van't Dack, *La papyrologie et l'histoire du Haut-Empire: les „formulae” des empereurs*, ANRW II, 1, 1974, s. 870–871; F. Hartmann, *Herrscherwechsel und Reichskrise. Untersuchungen zu den Ursachen und Konsequenzen der Herrscherwechsel im Imperium Romanum der Soldatenkaiserzeit (3. Jahrhundert n. Chr.)*, Frankfurt a. M. – Bern 1982, s. 72–73 i przypis 1.

⁴² HA, *V. Maxim.* 22, 7; 24, 1; 27–29; 30, 6–7; 32, 2.

⁴³ A. Lippold, *Kommentar zur Vita Maximini Duo der Historia Augusta*, Bonn 1991, s. 226–227, 250–251; idem, *Der Kaiser*, s. 111–113. Tak pojmowaną rolę Maksymusa wyjaśnia też wzmianka w biografii Maksyminów, HA, *V. Maxim.* 17, 3. Por. A. Lippold, *Der Kaiser*, s. 105–106. Możliwość zbliżenia się do wyższych sfer społeczeństwa rzymskiego cesarz szukałby także przez małżeństwo Maksymusa z Junią Fadyllą, przedstawicielką rodu Antoninów, por. HA, *V. Maxim.* 27, 6. Por. też wizerunki Maksymusa i ich omówienie, B.M. Felletti Maj, *Iconografia romana imperiale da Severo Alessandro a M. Aurelio Carino (222–285 d. C.)*, Roma 1958, s. 28–31 i 123–127, tav. X, nr 33–34; J.J. Bernoulli, *Römische Ikonographie. Teil 2: Die Bildnisse der römischen Kaiser und ihrer Angehörigen. III: Von Pertinax bis Theodosius*, Hildesheim 1969, s. 119–121; M. Bergmann, *Studien zum römischen Porträt des 3. Jahrhunderts n. Chr.*, Bonn 1977, s. 32–33; W. Schindler, *Römische Kaiser: Herrscherbild und Imperium*, Leipzig 1985, Taf. 75. Inaczej jednak przedstawia sprawę A. Chastagnol (*Vue des deux Maximins*, s. 647), podaje on, że informacje HA odnoszące się do Maksymusa są fikcją. Zob. też R. Syme, *Emperors*, s. 183.

Hipoteza ta została skonstruowana w oparciu o przekaz „Historia Augusta”. Uprawdopodobniają ją wszelako treści monet, wartość tych – jako dokumentów – jest nie do przecenienia. Emisje monetarne z okresu rządów Maksymina Traka, sygnowane imieniem cesarza albo noszące równocześnie imiona cesarza i jego syna, często łączą osobę młodego cesarza z działaniami militarnymi przeciw Germanom⁴⁴. Emisje opatrzone na awersach wyłącznie imieniem Maksymusa nosiły na rewersach dwa hasła PIETAS AVG (S C) – były to denary i monety brązowe⁴⁵ – oraz PRINCIPI IVVENTVTIS (S C) na rewersach aureusów, kwinarów, denarów i monet brązowych⁴⁶. Powtarzano je aż do schyłku rządów Maksymina Traka w 238 r.

W kontekście rozważanego zagadnienia należy zwrócić uwagę na emisje Maksymusa lansujące ideę *pietas augusti*. Znamienne, że nie wezwano jej – w tej postaci – na monetach Maksymina Traka, który, przypomnijmy, był wszak *pius*, jak głosiły napisy ich awersów. Posłużenie się taką legendą na emisjach cesarza stanowi o zasadniczej różnicy między istotą propagandy skupionej wokół jego osoby a tej związanej z wizerunkiem cesarza. *Pietas* Maksymusa w szczególnie sposób uwypukla się na militarnym tle, charakterystycznym dla propagandy imperialnej Maksymina Traka.

Pietas augusti miała wiele aspektów. Personifikowała odpowiednie relacje między ludźmi, stosunek do ojczyzny oraz sumienne wykonywanie obowiązków wobec bogów. W III w. stała się też, nie tracąc dawnego znaczenia, synonimem pojęć *clementia* i *lenitas*⁴⁷. Rewersy monet Maksymusa opatrywała ikonografia przedstawiająca naczynia i przyrządy ofiarnicze. Posłużenie się tym zwyczajowym wyobrażeniem⁴⁸ bynajmniej nie ogranicza sensu idei do jednego z wymienionych aspektów, do wyrażenia religio cesarza. *Pietas* na jego monetach ujmować należy w szerszych kategoriach, jako *pietas erga parentes*, *pietas erga patriam* oraz *pietas erga deorum*. Tak uniwersalnie

⁴⁴ MKM, nr 36–3, 36–5, 36–6, 36–7; 37–1, 37–3, 37–4, 37–5, 37–6, 37–7; 48–11; 49–12; 50–12; por. RIC IV/2 (Maximus), nr 2–5; RIC IV/2 (Maximinus and Maximus), nr 119–121. Ślad uczestnictwa w wyprawach wojennych dostarczają też inskrypcje, w których Maksymus obdarzony jest przydomkami *Germanicus max.*, *Dacicus max.*, *Sarmaticus max.*, P. Kneissl, *Die Siegestitulatur der römischen Kaiser. Untersuchungen zu den Siegerbeinamen der ersten und zweiten Jahrhunderts*, Göttingen 1969, s. 232–235; M. Peachin, *An Inscription of Maximinus Thrax and Maximus Restored*, *Historia* 33, 1984, s. 124; idem, *Roman Imperial Titulature*, s. 124–143, nr 131–132, 138, 143, 145, 154–156, 166, 177–182, 185, 186–187, 189–211. Również ze wzmianki o udziale Maksymusa w obłężeniu Akwilei można wnioskować, że pozostawał przy armii u boku ojca, por. Herod. VIII 4, 9; 5, 2 i 9; Eutr. IX 1; HA, *V. Maxim.* 22, 6; 23, 6; Zos. I 15, 1–2; Polemii Silvii *Laterculus a. CCCCXLIX*, ed. Th. Mommsen, Berolini 1892, s. 521, 33.

⁴⁵ MKM, nr 34–3/B; C; 34–5/B; C; 34–6; 34–7/B; C; 36–3; 36–5; 36–6; 36–7. Por. RIC IV/2 (Maximus), nr 1–2, 6–8, 11–12.

⁴⁶ MKM, nr 35–5/B; C; 35–6; 35–7/B; C; 37–1; 37–3; 37–4; 37–5; 37–6; 37–7. Por. RIC IV/2 (Maximus), nr 3, 5, 9–10, 13–14.

⁴⁷ O rozwoju i znaczeniu pojęcia zob. J. Korpanty, *Z dziejów rzymskiej „pietas”*, *Meander* 30, 1975, s. 7–18; M. Manson, *La pietas et le sentiment de l'enfance à Rome d'après les monnaies*, *Revue Belge de Numismatique et de la Sigillographie* 121, 1975, s. 22–27; H. Wagenvoort, *Pietas, Selected Studies in Roman Religion*, Leiden 1980, s. 1–20; H.L. Axtell, *The Deification of Abstract Ideas in Roman Literature and Inscriptions*, New York 1987, s. 28–29; T. Mikocki, *Zgodna, pobożna, płodna, skromna, piękna... Propaganda cnót żeńskich w sztuce rzymskiej*, Wrocław 1997, s. 105–169, 273–281.

⁴⁸ Por. P. Bastien, *Le buste monétaire des empereurs romains*, vol. 2, Wetteren 1993, s. 687–688.

pojmowana cnota otwiera drogę pomyślnej przyszłości. Konsekwentne jej przypomnienie w propagandzie skupionej wokół osoby młodego przedstawiciela rządzącej rodziny byłoby tym czynnikiem, który gwarantowałby jej łączność z przeszłością Rzymu i z jego tradycyjną religią. Dawałby też szanse na opromienienie całego rodu, dzięki właściwej postawie jednego z jego członków, boską charyzmą.

Intencje dynastyczne wykazał Maksymin Trak także wobec Cecylii Pauliny. Nie wiele o niej wiadomo. Nie wspominają jej imienia źródła literackie⁴⁹. Przekazują je natomiast dokumenty z epoki. Na monetach nazwana jest DIVA PAVLINA⁵⁰. W treściach inskrypcji zaś – *diva Caecilia Paulina*, w niektórych z nich określana jest nadto *pia augusta*⁵¹. Źródła te pozwalają określić, że była żoną Maksymina Traka, a matką Maksymusa.

Nieznana jest data jej śmierci, kontrowersje toczą się wokół okoliczności zgonu i udziału w tym Maksymina Traka oraz osoby inicjatora jej wyniesienia między bogów⁵². M. Alram przedstawia jednak argumenty potwierdzające jej awans do rangi boskiej za rządów Maksymina Traka⁵³. Również A. Lippold sądzi, że nawet jeśli w działaniach przypisywanych cesarzowi przez Zonarasa i Grzegorza Synkellosa tkwi żdźbło prawdy i byłby on sprawcą śmierci Cecylii Pauliny, to źródła epigraficzne jednoznacznie przekonują, że to także on zabiegał o jej konsekrowanie⁵⁴. On w takim razie nadał jej tytuł augusty. Takie określenie działań Maksymina Traka wobec Cecylii Pauliny ma ogromne znaczenie dla naszego tematu.

⁴⁹ Wzmiankują jednak jej osobę, jako żonę Maksymina Traka, zob. Ammianus Marcellinus, *Rerum gestarum libri qui supersunt*, ed. V. Gardthausen, Stuttgart 1967, XIV 1, 8; Zon. XII 16; Georgius Synellus, *Chronographia*, ed. B. G. Niebuhr, ex recensione G. Dindorfii, Bonnæ 1829, s. 680, w. 5–6.

⁵⁰ MKM, nr 38a–1; 38a–3; 38b–5; 38c–5; 38d–5; 39–3; 40–5. Por. RIC IV/2 (Paulina), nr 1–4. Por. E. Wallinger, *Frauen auf Münzen und in der Historia Augusta*, [w:] *Frauen auf Münzen*, ed. E. Specht, Wien 1988, s. 27–28; W. Kaczanowicz, *Coinage on behalf of and with names of Roman emperors of the Years 235–284. Introductory notice*, *Antiquitas* 25, 2001, s. 31–37.

⁵¹ ILS 492; AE 1964, 220; 1964, 236.

⁵² Amm. Marc. XIV 1, 8 wzmiankuje o jej łagodności i o próbach powstrzymywania srogości cesarza. Zaangażowanie się Cecylii Pauliny w obronę chrześcijan pozwala mniemać, że doczekała objęcia rządów przez Maksymina Traka, jak przypuszcza R. A. G. Carson (*Coins*, s. 76). Są jednak wyrażane opinie, że zmarła zanim został on cesarzem, takie stanowisko zajął P. Bastien (*Le buste*, s. 603–604), jego zdaniem dowodzi tego brak tytułu *augusta* na emisjach konsekuracyjnych i fakt, że *scalptores* nie znali jej wizerunku. M. Besnier (*L'Empire romain de l'avènement des Sévères au concile de Nicée*, Paris 1937, s. 144) i R. Syme (*Emperors*, s. 192) uważają z kolei, że to cesarz Maksymin Trak skazał ją albo doprowadził do jej śmierci, podstawą tych stwierdzeń są przekazy Zon. XII 16 i G. Sync. s. 680, w. 5–6. Także A. Demandt (*Prywatne życie cesarzy rzymskich*, Gdynia 1997, s. 285) podaje, że została stracona w 236 r.

⁵³ MKM, s. 29 oraz przypisy 73 i 76, tu argumenty za tą „wczesną” datacją. Takie stanowisko zajęli też A. Bellezza (Cecilia Paolina, *Tetraonyma*, Genova 1966, s. 75–83, cyt. za X. Lorient, *Les premières années*, s. 677, przypis 158, który sam przyjmuje prawdopodobieństwo ubóstwienia Cecylii Pauliny w tym czasie, ibidem, s. 676–677), R. Turcan (*Le culte impérial au IIIe siècle*, ANRW II, 16.2, 1978, s. 1009) i D. Kienast (*Römische Kaisertabelle*, s. 185–186). Przeciwnie E. Hohl (s. v. *Julius* nr 526, RE 10, 1, 1918, kol. 861) uznał, że aktu tego dokonano za Gordiana III. Podobne przypuszczenie wyraził G. M. Bersanetti, *Studi*, s. 18, przypis 4. Zob. też A. Chastagnol, *Vie des deux Maximins*, s. 646, tu informacja, że Cecylia Paulina umarła w 238 r. i została ubóstwiona. Por. też opinie – trudno ustalić datę konsekracji – którą wyrazili H. Mattingly, E. A. Sydenham, C. H. V. Sutherland, *Maximinus I*, s. 135.

⁵⁴ A. Lippold, *Der Kaiser*, s. 110–111.

W swojej polityce i propagandzie wobec osoby Cecylii Pauliny Maksymin Trak nawiązywał do odpowiednich praktyk stosowanych wobec „syryjskich księżniczek” okresu rządów Sewerów⁵⁵. I chociaż jego działania przyjęły w tym zakresie nieporównanie mniejszą skalę, ich znaczenie było podobne. Tytuł *augusta* przyznany Cecylii Paulinie miał honorowy wymiar, wywyższał ją, ale dodawał również splendoru żyjącym członkom jej rodziny, zwłaszcza podnosił rangę jej syna, miał więc duże znaczenie w polityce zmierzającej do umocnienia pozycji Maksymusa, przygotowywanego i przeznaczanego do roli przyszłego władcy Imperium. Przez ubóstwienie Cecylii Pauliny natomiast Maksymin Trak nawiązywał łączność z wszystkimi *divi i divae*. Miało to istotne znaczenie w uwiarygadnianiu praw do władzy jego rodu i w podnoszeniu jego prestiżu. Akt konsekrowania był wyrazem cnoty *providentia*, której posiadaniem Maksymin Trak się szczycił. Dzięki niej spływały na niego i na Maksymusa dobrodziejstwa wynikające z rodzinnych związków z ubóstwioną augustą Cecylią Pauliną.

Kolejny ważny moment, świadczący o rozwoju ideologii głoszącej charyzmat Maksymina Traka i Maksymusa, widzielibyśmy w roku 238, zapowiadała go jednak propaganda lansowana już wcześniej od roku 236. Z okazji objęcia wówczas drugiego konsulatu przez cesarza ukazały się medaliony, które na rewersach obok napisu P M TR P II COS II wyobrażały stojącego w kwadrydze władcę, z berłem w ręce, nad nim unosiła wieniec bogini Wiktoria⁵⁶. Interesujące wyobrażenia ikonograficzne umieszczono również na emisjach z mennicy stołecznej opatrzonych legendą VICTORIA GERMANICA (S C). Wśród nich należy zwrócić uwagę na dwie sceny. Pierwsza z nich – powielana na denarach, dupondiuszach, sestercach i asach Maksymina Traka, ukazujących się od lata 236 do wiosny 238 r. – przedstawiała cesarza wieńczonego przez boginię Zwycięstwa, wyobrażenie dopełniał jeniec siedzący u ich stóp⁵⁷. Na brązowych medalionach, emitowanych od jesieni 236 do wiosny 238 r. w imieniu cesarza oraz wspólnie z cezarem Maksymusem, posłużono się przedstawieniem władcy konno w chwili starcia z Germanami, poprzedza go krocząca Wiktoria, za nim zaś podąża żołnierz⁵⁸. Na pochodzących z 238 r. wspólnych medalionach Maksymina Traka i Maksymusa napis rewersów VICTORIA AVGVSTORVM zilustrowano przedstawieniem cesarza w stroju wojskowym, naprzeciw niego stoi cesarz odziany w togę, razem podtrzymują mały posążek Wiktorii, na ziemi zaś siedzą u ich stóp dwie postacie (jeńcy?)⁵⁹.

⁵⁵ Por. literatura cytowana przez K. Maksymiuk, *Przydomki Julii Domny na monetach*, Wiadomości Numizmatyczne 42, 1998, s. 49, przypis 1; E. Frézouls, *Le rôle politique des femmes dans l'Histoire Auguste*, [w:] *Historiae Augustae Colloquium Genevense*, ed. G. Bonamente, F. Paschoud, Bari 1994, s. 121–136.

⁵⁶ 1 część 3 emisji, MKM, nr 43–12/B. Por. Gn. II, s. 86, nr 3; RIC IV/2 (Maximinus I), nr 114.

⁵⁷ Od 2 części 3 do 6 emisji, MKM, nr 18–3; 18–5/C; 18–6/C; 26–5; 26–7; 32–5. Por. RIC IV/2 (Maximinus I), nr 70–71, 93–94.

⁵⁸ Emisje 4 – 6, MKM, nr 47–11; 48–11 i s. 84, przypis 22. Por. Gn. II, s. 86, nr 4, pl. 102, nr 5; s. 87, nr 4, pl. 102, nr 9; RIC IV/2 (Maximinus I), nr 115; RIC IV/2 (Maximinus and Maximus), nr 121.

⁵⁹ 6 emisja, MKM, nr 50–12. Por. Gn. II, s. 86, nr 3, pl. 102, nr 8; RIC IV/2 (Maximinus and Maximus), nr 120. Podobne wyobrażenie obu władców wspólnie trzymających posążek Wiktorii, z jeńcem i żołnierzem w tle, zawierają rewersy sesterców Maksymina Traka, typu VICTORIA AVGVSTORVM S C, MKM, nr 33–5 i s. 83, przypis 14; RIC IV/2 (Maximinus I), nr 89.

Te wyobrażenia ikonograficzne zwracały wielokrotnie uwagę badaczy. Wagę ilustracji z ekspresyjnym wizerunkiem walczącego imperatora, któremu towarzyszy bogini Zwycięstwa, podkreślił Jean Gagé⁶⁰. Gilbert Charles Picard zwrócił uwagę na rzadką wartość artystyczną takich przedstawień, twierdząc, że doskonale oddają one patetyczność cesarskich zmagania⁶¹. Richard Brilliant, z kolei, zauważył słusznie, że chociaż prezentacja Maksymina Traka w scenie walki to uhonorowanie w jego propagandzie zwycięstw nad Germanami, obecność Wiktorii redukuje „historyczność” przekazu i przekształca scenę w alegorię tryumfu⁶². Można, jak się wydaje, dostrzegać w tych przedstawieniach wzmagające się, co sugerują następujące po sobie kolejne emisje, wysiłki propagandy imperialnej, by otoczyć osoby Maksymina Traka i Maksymusa boską charyzmą pojmowaną w tym wypadku jako nadzwyczajne, ponadludzkie własności, których efektem są owe zwycięstwa. *Victoria* byłaby tu mocą boskiej natury i proveniencji, która wciela się w osobę władcy, ale również symbolem sił boskich, które cesarz otrzymuje w darze od wszechmocnych bogów⁶³.

Inne i o wiele bogatsze przesłanie ideologiczne, które z jednej strony pozostaje zwieńczeniem inicjatyw Maksymina Traka, zmierzających do wsparcia władcy boską charyzmą, a z drugiej – wyraża i akcentuje istotę jego dynastycznej polityki w sposób do tej pory przez niego niepraktykowany, zawierają treści kolejnych brązowych medalionów. Zostały one wyemitowane z okazji objęcia przez Maksymina Traka kolejnego konsulatu w 238 r.⁶⁴ Awersy zawierają napis MAXIMINVS ET MAXIMVS AVGVSTI GERMANICI i zwrócone ku sobie portrety tych, których imiona przywołano. Hasło rewersów natomiast, zawierające tytułaturę cesarza P M TR P IIII COS P P, otacza rozbudowaną scenę. Wyobrażono w niej stojących po obu stronach ołtarza dwóch mężczyzn w strojach wojskowych. Za pierwszym z nich, starszym, stoi, „koronując” go, Herkules, obok drugiego, młodszego, stoi Apollo, w tle widnieją sztandary i postać kobieca z globem w dłoniach.

Przedstawienie to jest interesujące z kilku powodów. W propagandzie Maksymina Trak rzadko ukazywany był – jak na tym medalionie – podczas składania ofiary⁶⁵. Jest to wyobrażenie ważne i oryginalne w jego mennictwie również ze względu na to, że brakowało w nim poza inauguracyjną emisją typu MARTI PACIFERO przywołań in-

⁶⁰ J. Gagé, *La théologie*, s. 27.

⁶¹ G.Ch. Picard, *Les trophées*, s. 475–476.

⁶² R. Brilliant, *Gesture and Rank in Roman Art. The Use of Gestures to Denote Status in Roman Sculpture and Coinage*, Copenhagen 1963, s. 182. Por. J.M.C. Toynbee, *Roman Medallions*, New York 1986, s. 160. Zob. też o wyobrażeniach jeńców, np. J.A. Ostrowski, *Simulacra gentium et fluminum. Propagandowe elementy sztuki rzymskiej*, [w:] *Studia Classica et Byzantina Alexandro Krawczuk oblata*, red. M. Salamon, Z.J. Kapera, Kraków 1996, s. 129–138; idem, „Cum restrictis ad terga manus”. *Wizerunki jeńców wojennych jako element rzymskiej propagandy politycznej*, [w:] *Niewolnictwo i niewolnicy w Europie od starożytności po czasy nowożytne*, red. D. Quirini-Popławska, Kraków 1998, s. 41–47.

⁶³ Por. J. Gagé, *La théologie*, s. 20–26; G.Ch. Picard, *Les trophées*, s. 466–468.

⁶⁴ 6 emisja, MKM, nr 49–12. Por. Gn. II, s. 86, nr 2, pl. 102, nr 7; RIC IV/2 (Maximinus and Maximus), nr 119. Na medaliony te zwróciła uwagę, bez szerszego komentarza, F. Taeger, *Charisma. Studien zur Geschichte des antiken Herrscherkultes*, Bd. 2, Stuttgart 1960, s. 435; R. Turcan, *Le culte*, s. 1025.

⁶⁵ Por. brązowy medalion Maksymina Traka, typu P M TR P II COS PP, MKM, nr 44–12/B; Gn. II, s. 86, nr 2; RIC IV/2 (Maximinus I), nr 112.

nych bogów niż bogini Wiktoria. Tym razem zdecydowano się na ukazanie Herkulesa i Apollina⁶⁶. Postać z globem to, być może, jak przyjmuje Inez Scott Ryberg, bogini Roma⁶⁷. Taka identyfikacja oznaczałaby, że jest to jedyne jej przedstawienie w mętnictwie Maksymina Traka.

Można sądzić, że przypisywano tej emisji ważne przesłanie propagandowe. Cesarzowi towarzyszył cesarz Maksymus prezentowany jako jego partner. Kontekst polityczny i ideologiczny wyobrażenia wzbogacają sylwetki bogów. Nie są oni tylko świadkami ofiary dokonywanej w ich obecności przez cesarza i cezara, ich dobór i gesty mają wymiar symboliczny. Pierwszy z nich, Herkules – wzór aktywności wojennej – patronuje Maksyminowi, jest rozdawcą zwycięstw i nagradza za nie, dzięki temu august staje się uosobieniem cnót militarnych. Maksymusa natomiast wspiera Apollo. On, także będąc bogiem wojny, był wszelako związany również z pokojowymi dziedzinami życia i zajmował ważne miejsce w programie pomyślności państwa rzymskiego. Ten szeroki kontekst łączony z Apollinem scedowany został na cezara. Z jego osobą powinny wiązać się nie tylko zwycięstwa w akcjach zbrojnych, ale również, chociaż dotąd nie zostały jeszcze dostatecznie wyartykułowane w propagandzie, nadzieje na pokój w Imperium. Można doszukać się wzajemnych powiązań dwóch różnych sfer prezentowanych przez te dwie pary bogów i ludzi. Zwycięstwa – dziedzina Maksymina Traka i Herkulesa – dokonują się dzięki wierności starorzymskiej *pietas* – to zaś domena Maksymusa i Apolla. Ważny aspekt przekazuje przedstawienie postaci kobiety z globem w ręku. Otóż dalsze trwanie Rzymu gwarantowane jest przez męstwo i dokonania militarne cesarza oraz potencjalne możliwości cesarza. W tym zatem przypadku pierwszoplanowa scena składania ofiary ilustruje *pietas erga patriam* władców, eksponowaną w obecności bogów.

Maksymin Trak miał teoretycznie dwie różne możliwości lansowania w swej propagandzie przekonania, że władza cesarska, skupiona w jego osobie jako princepsa, zgodna jest z wyznaczonym przez bogów losem wiecznego i szczęśliwego Rzymu i że on sam jest osobowością charyzmatyczną. Mógł nawiązać czytelnie do seweriańskiej przeszłości. Nie wykluczały tego okoliczności, w jakich objął rządy, ani nawet podejrzenia o współudział w zamachu na Sewera Aleksandra i uzurpacja władzy przy aprobacie żołnierzy, długo był przecież lojalnym poddanym Sewerów⁶⁸. Mógł więc

⁶⁶ Podobne wyobrażenie pojawiło się na monetach Karakalli i Gety, którzy zaprezentowani zostali wspólnie w scenie „koronacji” ich przez Herkulesa i Apollina, por. sesterce Karakalli, typu CONCORDIAE AVGG S C i Gety, typu PONTIF TR P II COS II S C, RIC IV/1 (Caracalla), nr 508; RIC IV/1 (Geta), nr 155. O randze Herkulesa i Apollina w propagandzie cesarskiej i ich znaczeniu propagandowym por. np. G. Wissowa, *Religion*, s. 271–284, 293–297; J. Gagé, *Apollon impérial, garant des „Fata Romana”*, ANRW II, 17.2, 1981, s. 561–630; M. Jaczynowska, *Religie*, s. 114–119, 176–178, 192–193; T. Zieliński, *Religia*, s. 116–124, 132–133. W propagandowych przedstawieniach różni bogowie często towarzyszyli władcóm, por. R. Turcan, *Le culte*, s. 1025 nn.; J.M.C. Toynbee, *Roman Medallions*, s. 160–162.

⁶⁷ I. Scott Ryberg, *Rites of the State Religion in Roman Art*, MAAR 22, 1955, s. 186. Por. o symbolice globu A. Alföldi, *Die monarchische Repräsentation im römischen Kaiserreiche*, Darmstadt 1980, s. 235–238; P. Arnaud, *L'image du globe dans le monde romain: science, iconographie, symbolique*, MEFR 96, 1984, s. 53–116; P. Bastien, *Le buste*, s. 491–510.

⁶⁸ R. Syme, *Emperors*, s. 183; A. Lippold, *Kommentar*, s. 227. Nie wiadomo też, czy Maksymin Trak wiedział o spisku przeciw Sewerowi Aleksandrowi, nadaną mu przez żołnierzy godność przyjął

starać się o legitymizację w orbicie tej rodziny, która miała zgodę bogów na panowanie, oraz czerpać siłę ze wskazywania koneksji – chociażby fikcyjnych – z Sewerami. Alternatywą było radykalne odcięcie się od tej tradycji, co wymagało znalezienia takich środków i tematów propagandowego wyrazu, które ukazałyby go jako godnego następstwa po boskich Sewerach, a więc także wybrańca bogów obdarzonego przez nich wszelkimi cnotami.

W propagandzie Maksymina Traka widać pewne sprzeczności. Pozornie wybrał on drugą z możliwości. Odciał się od Sewerów, nie wykorzystywał fundamentalnych tematów ich propagandy. Nie był jednak innowatorem, który tradycyjną ideologię władzy cesarskiej zastąpiłby nowatorską koncepcją fundamentów tejże władzy. W jego polityce i propagandzie dynastycznej można zauważyć posłużenie się pomysłami, które już od dawna funkcjonowały w praktyce politycznej Cesarstwa Rzymskiego. Wyniesienie syna do rangi cezara, promowanie jego osoby przez ukazywanie go obok autora zwycięstw – cesarza, umacnianie prestiżu ich obu rozbudowaną teologią wiktorii, konsekrowanie zmarłej żony, noszącej nadto tytuł augusty, składały się na te działania i propagandę Maksymina Traka. Posługiwał się w tym zakresie znanymi wcześniej tematami i ideami, niemniej ich katalog przedstawia się ubogo w porównaniu z zestawem wykorzystywanym przez władców poprzednich dynastii.

Lansowano w propagandzie namonetnej Maksymina Traka przez dłuższy czas monotonnie kilka zaledwie tematów, ale – jak się okazuje – doceniono wagę religijnych odwołań w budowaniu mitu rodziny rządzącej. Analiza źródeł numizmatycznych uwiarygodnia zatem w pewnym stopniu przekazy źródeł literackich o staraniach cesarza zbudowania silnej i trwałej dynastii oraz pozwala sformułować hipotezę, iż wykorzystywano w propagandzie dynastycznej Maksymina Traka takie wątki, które miały sprzyjać otoczeniu jego rodu boską charyzmą. Duże znaczenie w tym zakresie miały działania podjęte w 236 r., nastąpił wtedy awans Maksymusa do godności cezara i wyniesienie zmarłej Cecylii Pauliny do boskiej rangi. Ubóstwiona augusta stała się pośrednikiem między światem nadnaturalnym a ziemskim, ona przede wszystkim, ale przez nią inni boscy i bogowie, wspierali swą protekcją państwo rzymskie i jego przywódcę. Również *pietas* cezara Maksymusa stała się ważnym elementem reinterpretowanej ideologii władzy Maksymina Traka.

Tak odczytywane inicjatywy propagandowe, skupione wokół osób cesarza i cezara, zgodne były z szerszymi tradycyjnymi zasadami ideologicznymi funkcjonującymi w praktyce politycznej Imperium. Władza cesarza rzymskiego musiała przecież „definiować się” w ramach ogólnej koncepcji społeczeństwa i miejsca w nim jednostki. Dla rzymskiego sposobu jej pojmowania niezbędne było wyposażenie rządzącego w cechy charyzmatycznego przywódcy, tylko jako taki był on godny purpury cesarskiej.

Można zauważyć stopniowe wzbogacanie treści głoszonych na cesarskich emisjach w latach 235–238. W końcowej fazie rządów Maksymina Traka idee te przybrały bardziej wyrafinowany i pełniejszy zarazem wyraz. Wydaje się wobec tego,

niechętnie, zob. Herod. VI 8, 6–7. Por. HA, *V. Maxim.* 7, 4, tu wersja autora bardzo nieprzychylnego Trakowi. Cesarz uzyskał uznanie senatu oraz zaszczyty dla siebie i dla syna, zob. np. CIL VI 2001 z 25 marca 235 r.; Aurel. Vict. 25, 2; Eutr. IX 1.

że twierdzenie Xaviera Lorienta, iż kwestie polityczne, ekonomiczne, administracyjne i religijne zajmowały cesarza jedynie jako środek do prowadzenia wojny⁶⁹, jest uproszczeniem zagadnienia. Natomiast inicjatywy propagandy związane z dążeniem do otoczenia boską charyzmą rodziny cesarza, starano się prawdopodobnie wkomponować w osobowość władcy i jego wymagania. W tematach związanych z jego osobą naczelne miejsce zajmowały z jednej strony idea *victoria*, z drugiej – *providentia*. W ten sposób cesarz deklarował swój wybitny udział w kształtowaniu oblicza Imperium. To zapewne bardziej mu odpowiadało niż próba oparcia rządów wyłącznie na boskiej opatrzości. To przekonanie i zawężenie kwestii łączących się z ideologią władzy cesarskiej, jak się okazuje, nie wystarczyło na długo. Rozpoczęto w propagandzie Maksymina Traka, aczkolwiek w wąskim stosunkowo wymiarze, lansować wiarę w boską charyzmę rządów założonej przez niego dynastii. W działaniach propagandowych takiego realisty, jakim zdaje się Maksymin Trak, doceniono więc rolę takich odwołań dla wsparcia pozycji oraz prestiżu osoby panującego i najbliższego członka jego rodziny przewidywanego do rządzenia. Uzupełniono propagandę lansującą wiarę w siły, zalety i osiągnięcia cesarza o wyrażone dobitniej przekonanie o boskiej opiece wspierającej jego dokonania i otaczającej jego ród.

W realizacji polityki dynastycznej przeszkodził cesarzowi spłot skomplikowanych czynników, te doprowadziły do dramatycznych wydarzeń, w konsekwencji których on sam i jego syn ponieśli śmierć z rąk zbuntowanych własnych żołnierzy. Walka zaś z Maksyminem Trakiem zyskała ideologiczne usprawiedliwienie, jego przeciwnicy posługiwali się też religijnymi argumentami. Cesarz traktowany był jako tyran, a działania przeciw niemu popierane były przez bogów⁷⁰. Przemawia to za klęską Maksymina Traka, którego działania propagandowe nie zapewniły jemu samemu jak i członkom jego rodziny boskiej charyzmy. Władza charyzmatyczna ma bowiem tę cechę, że wymaga stałego udowadniania czynami nadprzyrodzonych lub nadludzkich właściwości, wiara zaś w charyzmatyczny autorytet rządzącego „znika albo przynajmniej grozi zniknięciem, kiedy tylko zawodzi możliwość udowodnienia i ujawnia się, że osoba o kwalifikacjach charyzmatycznych utraciła swą moc magiczną lub została opuszczona przez swego Boga”⁷¹. Przywołanie w propagandzie Maksymina Traka bogów – współ-

⁶⁹ X. Lorient, *Les premières années*, s. 687.

⁷⁰ Znienawidzonym tyranem nazywa go np. Herod. VII 7, 6; VIII 5, 8; 6, 6–8; por. np. IIA, V. Maxim. 13, 5–6; 24, 1; Zos. I 13, 3. Oblężeni w Akwilei głosili, że pomaga im Belenus, żołnierze Maksymina Traka pokonani zostali nie przez ludzi lecz przez bogów, jego upadek zaś nastąpił z „boskiego zrzędzenia”, por. Herod. VIII 3, 6; 3, 8–9; HA, V. Maxim. 22, 1; 28, 3 oraz o Belenusie, P. Wojciechowski, *Beleno Augusto sacrum. Celtyckie i weneckie bóstwa w rzymskiej Akwilei*, Toruń 2000, s. 36 nn. Zob. też M. Mazza, *Il principe e il potere. Rivoluzione e legitimismo costituzionali nel III sec. d. C.*, [w:] *Istituzioni giuridiche e realtà politiche nel tardo impero*, Atti di un incontro tra storici e giuristi: Firenze 2–4 maggio 1974, Milano 1976, s. 1–62; V. Escribano, *Maximinus Tyrannus: escritura historiográfica y tópos en la v. Max.*, [w:] *Historiae Augustae Colloquium Barcinonense*, ed. G. Bonamente, M. Mayer, Bari 1996, s. 197–234. Pojawiła się również hipoteza, iż więzią jednoczącą opozycję przeciw Maksyminowi Trakowi była wierność wobec tradycji dynastii Sewerów i Antoninów, K.-H. Dietz, *Senatus contra principem. Untersuchungen zur senatorischen Opposition gegen Kaiser Maximinus Thrax*, München 1980, s. 332 nn. Por. A. Lippold, *Kommentar*, s. 226–227.

⁷¹ M. Weber, *Szkice*, s. 145.

twórców jego sukcesów – było pomysłem trafnym, niezbędnym z punktu widzenia rzymskiej mentalności i religijności, wszelako spóźnionym. Głoszenie cnót boskich wcielonych w śmiertelnika, długo nie wspierane innymi „dowodami” boskiej charyzmy Maksymina Traka, nie wystarczyło, by zbudować silne i trwałe jego rządy.

Résumé

A la recherche du charisme divin dans la politique dynastique de l'empereur Maximin le Thrace (235–238)

L'article montre un aspect de la politique dynastique, de l'empereur romain Maximin le Thrace: les sujets religieux et ceux qui concernent le charisme divin de l'empereur et de sa famille, dans sa propagande impériale. Les vertus cardinales de la nature divine, *victoria augusti*, *providentia augusti* et *pietas augusti*, et les images de *diva* Caecilia Paulina, ont été présentées dans le monnayage de Maximin le Thrace. Sa politique dynastique était plus riche, particulièrement à partir de 236. Nous constatons, également, l'enrichissement des représentations monétaires dans les années 235–238. Au déclin du règne de Maximin le Thrace, sa propagande exprimait bien la conviction de la protection divine. Les dieux offraient à l'imperator le don de vertus diverses, son pouvoir et ses succès militaires. L'iconographie d'un médaillon en bronze, qui montre l'empereur et le César Maxime en train de sacrifier devant un autel, Hercule et Apollon les accompagnent, au fond il y a la déesse Rome – est le reflet de cette idée.

L'analyse des sources numismatiques nous permet de formuler l'hypothèse suivante: Maximin le Thrace se place dans le respect des règles religieuses traditionnelles et il utilise les idées politiques anciennes du pouvoir impérial, dans sa propagande. Ce sont les divinités qui acceptent l'empereur et protègent aussi sa famille.